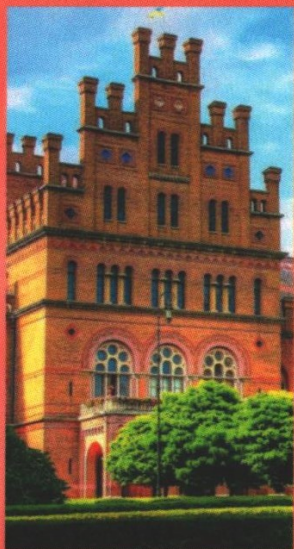

ІННОВАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ І ЛІДЕРСТВО:

проект і мікропроекти - VI

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Program dofinansowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki RP

IFEPR

INTERNATIONAL CHARITY FOUNDATION

INTERNATIONAL FOUNDATION FOR EDUCATIONAL POLICY RESEARCH

Спілка ректорів
вищих навчальних закладів
України

Рецензенти:

Проф. Томаш Шапіро — Голова Центру українських студій
Варшавської школи економіки

Проф. Ірина Вахович — Ректор Луцького національного
технічного університету

Проф. Анатолій Мельниченко — Ректор Національного
технічного університету України “Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського”

Інноваційний університет і лідерство: проєкт і мікропроєкти — VI. —
Варшава: Fundacja “Instytut Artes Liberales”, 2024. — 460 с.

ISBN: 978-83-67605-23-6

- © Факультет Artes Liberales Варшавського
університету (Республіка Польща)
- © Міжнародний благодійний фонд “Міжнародний
фонд досліджень освітньої політики” (Україна)
- © Т. Фініков, Р. Сухарські — відповідальні редактори
- © В. Антонов — оформлення, дизайн обкладинки

Подяка

Організатори проєкту та відповідальні редактори висловлюють щиру подяку всім авторам статей і насамперед голові робочої групи з підготовки цього видання Тетяні Ореховій. Її внесок у підготовку цієї книги важко переоцінити і він заслуговує особливого відзначення.

Спеціальні слова вдячності хочемо звернути до учасників попередніх фаз проєкту, які незважаючи на складнощі воєнного часу, перебування в різних країнах світу знайшли можливість та мали прагнення запропонувати низку цікавих статей для цього збірника.

Окрему глибоку повагу засвідчуємо Томашу Шапіро, Ірині Вахович, Анатолію Мельниченку за об'єктивну та чесну оцінку підготовлених статей, надані пропозиції і визначення перспектив розвитку нашого проєкту.

Орехова Т. В., Дороніна О. А., Середа Г. В. МОТИВАЦІЯ АКАДЕМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЦІЛЕСПРЯМОВАНА РЕАЛІЗАЦІЯ АКТИВІВ ЙОГО СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ	143
Литвин М. В., Касян С. Я. ІННОВАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ ДЛЯ НАУКОМІСТКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	165
Яцишин Т. М., Кундельська Т. В., Грицуляк Г. М., Микицей М. Т. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВГО "ІННОВАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ" ЗА НАПРЯМКОМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДОВКІЛЛЯ	177

РОЗДІЛ 2

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ НАУКОВЦІВ ЯК БАЗИС ДИНАМІЧНОГО
РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Авшенюк Н. М., Гловюк І. В., Колісник Л. О., Музиченко Г. В., Осмоловська А. О., Садова У. Я., Яцишин А. В. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ "СТУДІЇ ІННОВАЦІЙНОГО НАУКОВОГО КЕРІВНИЦТВА"	193
Вашук О. П. ОФІС ПІДТРИМКИ ВЧЕНОГО: ІДЕЯ, РЕАЛІЗАЦІЯ, РЕАЛЬНІСТЬ	217
Москаленко О. М. ПРОГРАМА MRES/PHD З ЕКОНОМІКИ: КЕЙС ЛОНДОНСЬКОЇ ШКОЛИ ЕКОНОМІКИ ТА ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ	234
Грінченко Г. С. РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В ПРАКТИКУ УКРАЇНСЬКОЇ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ДОКТОРСЬКОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ПОЛЬСЬКОГО ДОСВІДУ	258
Міщук Г. Ю., Волошин В. С. МОЖЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДОСЛІДНИКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	269

РОЗДІЛ 3

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ В ПОШУКУ
СВОГО МІСЦЯ В ПРОГРАМАХ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Петрушенко Ю. М., Онопрієнко К. В. РОЗВИТОК СИСТЕМ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ДОСВІД ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ТА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ	281
Галич О. А., Дем'яненко Н. В., Яснолоб І. О. ДОРАДНИЦТВО В СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ЗНАНЬ ТА ІННОВАЦІЙ	299

РОЗДІЛ 4

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ, ВДОСКОНАЛЕННЯ ЯКОСТІ ТА
ЗБАГАЧЕННЯ М'ЯКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ — СТРАТЕГІЧНІ
ПРІОРИТЕТИ В РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Федонюк С. В. КІБЕРПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ	315
Степура Т. М., Тарасенко О. В., Кузьмак О. М. ГНУЧКЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗМІН: ВИКОРИСТАННЯ НАЙКРАЩИХ ПРАКТИК ЄС	328
Ложніков О. В., Павличенко А. В., Заболотна Ю. О. РОЗРОБКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЕЛЕКТИВНИХ ДИСЦИПЛІН SOFT SKILLS ВІДПОВІДНО ДО КРИТЕРІЇВ СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ФОРУМУ	343
Палецька-Юкало А. В., Рак Т. Є., Волошин В. В. РОЗВИТОК SOFT SKILLS СТУДЕНТІВ: ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД	358
Поліщук Є. А. СПІВПРАЦЯ УНІВЕРСИТЕТІВ ТА БІЗНЕСУ ЧЕРЕЗ СТУДЕНТСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: КЕЙС ГАРВАРДСЬКОЇ БІЗНЕС ШКОЛИ ТА ШКОЛИ МЕНЕДЖМЕНТУ СЛОУНА В МІТ	372
Длугопольський О. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ В ОНЛАЙН-КУРСИ УНІВЕРСИТЕТІВ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ AFID ERASMUS+ KA2	383

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ В ОНЛАЙН-КУРСИ УНІВЕРСИТЕТІВ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТУ AFID ERASMUS+ KA2

Анотація

Стаття розкриває досвід реалізації проєкту ERASMUS+ KA2 щодо створення універсального дизайну асинхронних курсів, т.з. інклюзивного віртуального кампусу. Такий кампус базується на сучасних технологіях інклюзивної освіти в контексті доступності та зручності, зорієнтований на студентів з різними типами труднощів у навчанні. Сформульовані висновки щодо використання сучасних методів інклюзивної освіти (від гейміфікації до відео-лекцій) для різних типів слухачів у режимі як синхронного, так і асинхронного навчання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, заклад вищої освіти, методи інклюзивної освіти, цифровізація, штучний інтелект.

Abstract

The article reveals the experience of implementing the ERASMUS+ KA2 project to create a universal design of asynchronous courses, the so-called inclusive virtual campus. Such a campus is based on modern technologies of inclusive education in the context of accessibility and convenience and is aimed at students with different types of learning difficulties. Conclusions on the use of modern methods of inclusive education (from gamification to video lectures) for different types of students in both synchronous and asynchronous learning modes are formulated.

Key words: inclusive education, higher education institution, methods of inclusive education, digitalization, artificial intelligence.

Проблематика мікропроєкту

Одним з головних завдань сучасної онлайн освіти є створення комфортного середовища, в якому кожен студент здатний реалізувати власний потенціал для успішного входження на ринок праці. Ця мета може

бути забезпечена через запровадження сучасних інтуїтивно зрозумілих, інклюзивних та адаптованих способів залучення студентів до освітнього процесу, незалежно від їх здібностей до навчання, особливостей розвитку чи соціально-економічного статусу.

Зв'язок із сучасними трендами українського та європейського освітнього простору

Інклюзивна освіта сповнена різноманітних викликів, і один з них — цифровізація, яка дозволяє зробити освіту більш доступною для всіх, однак, вимагає і подолання певних бар'єрів. Забезпечення інклюзивної дистанційної освіти фокусується на кількох напрямках [1; 2; 3]:

1. Зосередження на технологічних рішеннях, що забезпечують віддалене навчання, в якому технології є інструментом доступності освіти на відстані (територіальна інклюзія), однак навчальний процес відбувається традиційно — студентам надається інформація, чіткі інструкції, на основі яких вони повинні вчитися.

2. Зосередження на технологічних навичках, які студенти повинні мати або набуті в процесі здобуття освіти. Наприклад, студенти мають навчитися користуватися комп'ютером або спеціальним програмним забезпеченням для проходження того чи іншого курсу, складання заліку / іспиту, отримання сертифікату тощо.

3. Зосередження на технологіях, що доповнюють процес навчання, роблять його більш інклюзивним і цікавим (педагогічні аспекти вибору відповідного інструментарію, іммерсивні технології і доповнена реальність).

Аналіз теорії і практики з розв'язання проблеми

Бібліометричний аналіз інклюзивного розвитку проводився за допомогою інструменту VOSviewer. Загалом, опрацьовано понад 25 427 статей за ключовим словом “інклюзивний розвиток” у базі даних Scopus протягом 1950-2023 років. Рис. 1 демонструє усе зростаючий інтерес до проблематики інклюзивного розвитку, а рис. 2 вказує на міждисциплінарний характер цієї проблеми.

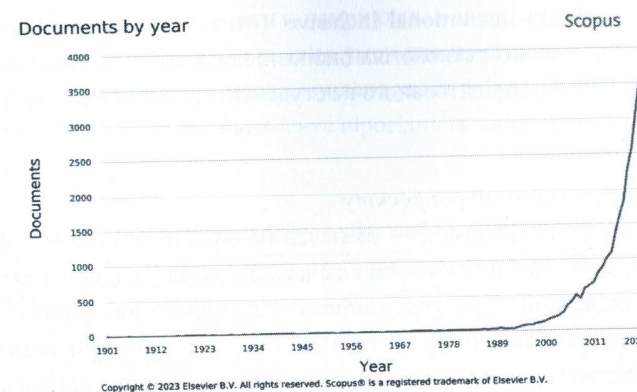

Рис. 1. Щорічна кількість публікацій з ключовим словом “інклюзивний розвиток”

Джерело: [4]

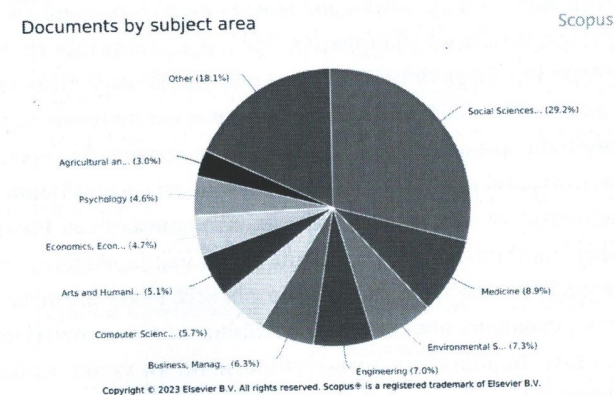

Рис. 2. Зв'язок між обраними статтями в різних галузях

Джерело: [4]

Мета і завдання мікропроєкту

Метою є спроба описати траєкторію удосконалення освітніх онлайнів-курсів в рамках реалізації проєкту 2023-2025 AFID — Academic Freedom and Inclusion through Digitalization (ERASMUS-EDU-2022-CBHE-LS-101081850), що фінансується Європейським Союзом. Завданням проєкту AFID є створення універсального дизайну для навчання та

викладання (Multi-Institutional Inclusive Virtual Campus — MIIVC), що базується на сучасних технологіях інклюзивної освіти в контексті доступності та зручності, зорієнтованого на студентів з різними типами труднощів у навчанні [5].

Етапи реалізації мікропроєкту

Інклюзія (англ. inclusion — включення; франц. inclusif — той, хто включає в себе; лат. include — заключаю, включаю) згідно енциклопедичного визначення виступає процесом активного включення в суспільні стосунки (навчання, робота, дозвілля) “всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, культурних, мовних, національних та інших особливостей” [6]. В іншому випадку окремі групи людей (наприклад, особи з фізичними або розумовими вадами, члени груп різних меншин, літні люди) можуть бути виключеними із соціального життя чи навіть маргіналізованими (наприклад, випадки утворення гетто нелегальних мігрантів з Африки та Азії у передмістях Парижу, Риму та Афін).

Згідно визначення ЮНЕСКО [7], інклюзивна освіта повинна відповідати на різноманітні запити, фокусуючись на подоланні бар’єрів, які перешкоджають якісній освіті, та більшій залученості у навчальний процес і зменшенні відчуття відчуження всіх тих, хто навчаються. Інклюзивна освіта робить доступним здобуття знань і отримання навичок, затребуваних сучасним ринком праці, абсолютно для всіх, включаючи людей, що перебувають у складних обставинах (постійних чи тимчасових) через інвалідність, стать, бідність, вік, культурні, етнічні чи мовні особливості, міграцію, безпритульність, військові чи політичні конфлікти, релігійну, сексуальну чи іншу приналежність.

Загалом, інклюзивний — це такий, що включає всіх або все. Інклюзія виступає однією з форм соціальної взаємодії індивідів (табл. 1), яка набула особливого значення в середині ХХ століття у зв’язку з прийняттям ООН Загальної декларації про права людини [8; 9].

Інклюзія у сфері освіти спрямована на пристосування закладів освіти до потреб усіх здобувачів освіти (нові цінності, політики, пошук нових підходів до навчання) і включає кілька важливих аспектів [10]: розгляд її як безперервного процесу врахування питання різноманітності; вияв та

усунення бар’єрів для навчання, наприклад, молоді, дорослих та літніх, осіб з інвалідністю тощо; створення умов для присутності, участі та досягнень усіх студентів / учнів; підвищена увага до т.зв. “груп ризику” серед студентів / учнів, для яких існує вірогідність виключення чи низької їх успішності.

Таблиця 1.

Місце інклюзії серед форм соціальної взаємодії індивідів

Форми взаємодії	Зміст категорії загалом	Зміст категорії в освіті	Приклади
1. Виключення, ексклюзія	Виключення певних індивідів або груп із суспільних процесів, відмова у наданні їм загальнодоступних благ, гарантованих іншим. Відбувається через бідність, расизм, мовний бар’єр, недостатню впевненість тощо	Позбавлення доступу до освіти або відмова в такому доступі для студентів / учнів за певною ознакою у будь-який спосіб (прямо чи опосередковано)	Відмова в обслуговуванні безхатьків, людей з інвалідністю, обмежений доступ дітей ромів до здобуття шкільної освіти з різних причин
2. Сегрегація	Політика і практика відділення, обмеження або заборони спільного проживання, навчання, професійної діяльності тих суспільних груп, що відрізняються за расовими, гендерними, соціальними, релігійними чи іншими ознаками	Отримання освіти студентами / учнями із певними особливостями у відокремлених установах (закладах), пристосованих до різних або до певного виду особливостей, в ізоляції від інших	Політика апартеїду, відокремлене проживання мігрантів, існування спеціальних шкіл та коледжів для здобувачів освіти з інвалідністю
3. Інтеграція	Процес об’єднання будь-яких елементів або частин в єдине ціле; процес взаємозближення та утворення взаємозв’язків на основі адаптації особи до вимог системи	Процес влаштування студентів / учнів із певною ознакою до існуючих закладів освіти з розумінням того, що вони зможуть пристосуватися до стандартизованих вимог таких закладів	Адаптація емігрантів до нового культурного та мовного середовища, адаптація дітей з інвалідністю до стандартів звичайної школи
4. Включення, інклюзія	Посилення участі всіх громадян в соціально-економічному житті суспільства незалежно від расових, гендерних, соціальних, релігійних чи інших ознак через адаптацію системи до потреб особи	Створення рівних можливостей для всіх студентів / учнів, в т.ч. осіб з особливими освітніми потребами, забезпечення їх успіху в освітньому процесі та подальшому житті	Безбар’єрне користування фізичним та соціальним простором усіх бажаних, інклюзивна практика найму та освіти, студент з дислексією може ознайомитись зі змістом книги слухаючи аудіокнигу, а не читаючи її

Джерело: [9]

Мета інклюзії в освіті полягає у подоланні соціальної ізоляваності (на протипагу поняттю різноманітності).

Існує два розуміння інклюзивної освіти — вузьке та широке (табл. 2). В проєкті AFID інклюзивність розглядається в широкому сенсі та ототожнюється з прагненням залучити й інтегрувати абсолютно всіх студентів в освітній процес, особливо тих, хто постраждав від дискримінації, тимчасово чи постійно перебуває у несприятливих умовах, має обмежені фізичні можливості, особливі освітні потреби тощо.

Таблиця 2

Інклюзивна освіта	
Вузьке розуміння	Широке розуміння
Включення студентів / учнів з особливими освітніми потребами чи інвалідністю у загальноосвітні навчальні заклади	Позитивне ставлення до багатоманітності студентів / учнів, цінування та врахування відмінностей кожного з них

Джерело: [9]

З огляду на усі труднощі, з якими стикаються або потенційно можуть зіткнутися здобувачі освіти, викладачам при розробці інклюзивних курсів потрібно робити їх дизайн таким, що уможливує їх засвоєння різними студентами з різними потребами. Відповідно до усіх цих труднощів виникає потреба у застосуванні різних видів інклюзії (фізична, мовна, емоційно-психологічна, економічна, територіальна, часова, гендерна) з певним набором інструментів (табл. 3).

При наданні інклюзивних освітніх послуг різним цільовим групам (табл. 4) часто виникають різноманітні бар'єри для інклюзивного навчання:

Фізичні або інфраструктурні, що включають недоступність громадського простору, будівель і споруд, а також інфраструктури для всіх зацікавлених в навчанні груп, зокрема людей з інвалідністю, людей літнього віку, людей з порушенням здоров'я різного типу, батьків з дитячими візочками та інших маломобільних осіб. В AFID проєкті такий бар'єр усуватиметься наданням дистанційних курсів в асинхронному режимі для всіх зацікавлених осіб.

2. Несвідомі упередження, що включають соціальні стереотипи щодо певних груп та індивідів, які формуються поза межами власної свідомості. Всі ці упередження походять від схильності людини організовувати соціальне середовище шляхом категоризації та стигматизації. В AFID проєкті такий бар'єр найчастіше стосуватимуться студентів, що спілкуються

іншою мовою, переїхали із зони бойових дій, мають інвалідність, малозабезпечені тощо. Для подолання цього бар'єру досить часто потрібно провести міні-тренінги в групі студентів з питань толерантності, рівності та громадянських прав і свобод.

Таблиця 3

Зв'язок видів інклюзії з труднощами у навчанні та інструментами їх мінімізації

№	Труднощі	Інклюзія	Інструментарій
1.	Слухові	Фізична	Використання субтитрів (підписів), опцій перекладу на різні мови, допоміжних аксесуарів для прослуховування аудіо, зовнішніх динаміків, візуальних матеріалів для полегшення розуміння, різноманітних чатів для фідбеків
2.	Зорові		Використання збільшеного шрифту, контрастів, кольорових схем, програм зчитування вмісту екрану, уникання мигання анімації, опції перекладу на різні мови, надання аудіокоментарів
3.	Письмові		Надання можливості виконання завдань в аудіо / відео форматах, проходження тестів замість написання есе чи розв'язку комплексного завдання
4.	Числові		Уникання числової інформації за можливості, використання сторітелінгу
5.	Інтелектуальні		Використання чітких інструкцій, різноманітних чатів для фідбеків, схем і малюнків, інтуїтивно-зрозумілого дизайну побудови курсів, уникання мигання анімації, розбиття процесу виконання завдань на кілька простих і зрозумілих етапів
6.	Фізичні	Мовна	Використання простої навігації клавіатурою для отримання інформації та надсилання завдань
7.	Вербальні (мовні)		Використання відео-лекцій та можливості виконання завдань в письмовому вигляді (есе, задачі, кейси тощо), можливість перекладу на різні мови
8.	Емоційні (психологічні)	Емоційно-психологічна	Використання міні-відео та цікавого контенту в презентаціях для концентрації уваги, цифрового інструментарію та мотивуючих фідбеків
9.	Економічні	Економічна	Безкоштовний доступ або доступна оплата курсів для зацікавлених, постійний доступ до інформації на платформах з різних типів гаджетів
10.	Територіальні	Територіальна	Асинхронний доступ до освітнього контенту з будь-якого місця, надання завдань в електронному вигляді
11.	Часові	Часова	Асинхронний доступ до освітнього контенту у будь-який час залежно від потреб, надання завдань в електронному вигляді, відео-, аудіозапис лекцій
12.	Гендерні	Гендерна	Рівний доступ чоловікам і жінкам до освітнього контенту, толерантність та повага до різних думок на актуальні проблеми, зрозуміле викладення матеріалу для представників різних статей

3. Відсутність мотивації. Загалом, мотивація студентів до навчання не є обов'язком викладача, адже студенти повинні мати самостійну

мотивацію, особливо ті, хто навчаються в онлайн-середовищі (приклад, Coursera, Prometheus, Educational Era). Однак є речі, які викладач може зробити для підвищення рівня мотивації всіх студентів, в т.ч. з особливими освітніми потребами. Наприклад, незрозуміння змісту та мети матеріалу через відсутність ясності в результатах навчання та способах їх досягнення є одним з мотиваційних бар'єрів. Іншим бар'єром є труднощі з розумінням або інтерпретацією матеріалів, а також готовність сприймати нові знання під впливом соціального, економічного, політичного та культурного середовища. В AFID проєкті такий бар'єр стосується студентів, що поєднують роботу і навчання, віддаючи пріоритет першій, зазнали психологічної травми тощо. Для подолання цього бар'єру нерідко від викладача вимагається не лише навчальна, але й психологічна підтримка студента протягом курсу, роз'яснення необхідності його опанування для свого майбутнього тощо.

Таблиця 4

Зв'язок різних цільових груп із видами інклюзії

Цільові групи	Інклюзія						
	Фізична	Мовна	Психологічна	Економічна	Територіальна	Часова	Гендерна
1. Студенти з інвалідністю / тимчасовими або постійними захворюваннями							
2. Обдаровані студенти							
3. Біженці / мігранти / ВПО							
4. Студенти-іноземці							
5. Представники релігійних / національних меншин							
6. Безпритульні / сироти							
7. Студенти із зони бойових дій, інших країн, віддалених районів							
8. Діти військовослужбовців / ветеранів війни							
9. Студенти старшого / пенсійного віку							
10. Малозабезпечені / безробітні							
11. Працюючі / студенти, що навчаються на кількох програмах одночасно							
12. Вагітні та студенти в декреті							
13. Інші види							

Для підвищення рівня навчальної мотивації студентів, наприклад, з особливими освітніми потребами, можна застосовувати різні прийоми активізації їх уваги [11; 12; 13]:

- створення проблемної ситуації, дотичної до практичної сфери життя студентів;
- використання ефекту несподіванки під час проведення занять (в т.ч. почуття гумору);
- адаптація матеріалу на мову, зрозумілу студентам певного віку (культура спілкування);
- використання контенту, що сприяє задіяння різних видів аналізаторів чи відчуттів;
- ідентифікування потенційних лідерів групи, визначення їх уподобань для подальшої індивідуальної та групової роботи на заняттях;
- проведення занять або їх фрагментів в нестандартному форматі (заняття-змагання, заняття-дебати, заняття за круглим столом, на вулиці тощо);
- використання елементів атрибутики знайомого віртуального світу (гейміфікація);
- залучення студентів до оціночної діяльності тощо.

В контексті дистанційних асинхронних курсів, звичайно, більшість з цих прийомів не працюватимуть, однак можна активізувати увагу студентів онлайн-інструментами, міксуванням теоретичної інформації з реальними кейсами, відео-вставками, якісним поданням презентаційного матеріалу тощо.

4. Розуміння матеріалу, включаючи брак ясності у викладанні, відсутність доступу до матеріалів курсу в оптимальному форматі для всіх студентів, відсутність залученості, незрозуміння правил виставлення оцінок протягом процесу навчання тощо. В AFID проєкті такий бар'єр для всіх груп інклюзії повинен долатися чіткими і доступними інструкціями на початку кожного курсу, постійному доступі до матеріалів у різних форматах їх подання, ефективній комунікації з викладачем протягом усього періоду навчання.

5. Комунікації. Проблеми в розумінні вказівок, мова, ставлення, соціальні та культурні відмінності, зовнішній тиск можуть перешкоджати

здатності лектора донести чіткі повідомлення або здатності студентів ефективно їх отримати. Звичайні емоції (гнів, любов, радість, розчарування, сум) можуть створювати емоційні бар'єри, які негативно впливають на комунікації між викладачем та студентом. Культурні бар'єри можуть перешкоджати якісному спілкуванню, якщо стикаються різні культури. Перцептивні бар'єри (внутрішні) створюють відчуття, що інша особа не зрозуміє або не цікавиться тим, що ви маєте їй донести (наприклад, можливість неправильного тлумачення змісту через статі людини). В AFID проєкті такий бар'єр стосується студентів різного віку чи статі, різних національностей чи регіонів проживання, працюючих студентів, які часто не мають часу на регулярне навчання тощо. Такий бар'єр долається грамотною комунікаційною політикою викладача зі студентами через різноманітні чати, електронну пошту тощо.

Загалом, різноманітні бар'єри у середовищі онлайн-викладання як для студентів, так і для викладачів, стосуються кількох аспектів:

- 1) якість мікрофона, відеокамери, ноутбука тощо;
- 2) проблеми візуального оформлення, коли спікери публікують слайди зі шрифтом, який неможливо прочитати через його розмір, колір, стиль тощо;
- 3) відсутність презентацій з орієнтацією лише на онлайн-контент;
- 4) проблеми з трафіком Інтернету коли включені камера і звук одночасно;
- 5) брак досвіду в спікера щодо використання мови тіла, голосу, одночасної демонстрації слайдів та стеження за чатом з питаннями й багато чого іншого.

Освітні послуги, що надаються в синхронному та асинхронному режимах, повинні відповідати базовим принципам універсального дизайну, який означає, що будь-який предмет, послуга чи середовище мають бути зручними для більшості користувачів, незалежно від їхнього віку, статі, розміру тіла, стану здоров'я чи мобільності [14; 15]. Принципами універсального дизайну є:

- рівноправне використання;
- гнучкість у користуванні;
- простота та зручність;

- врахування різних сенсорних можливостей при сприйнятті інформації;
- толерантність до помилок;
- низький рівень фізичних зусиль;
- наявність потрібного розміру і простору до підходу, під'їзду та інших маніпуляцій.

Організація інклюзивного навчання базується на сукупності методів інклюзивної освіти — впорядкованої діяльності, яка забезпечує ефективне керівництво викладача роботою студентів з особливими освітніми потребами щодо опанування відповідних знань та навичок. Інклюзивна освіта вимагає застосування таких методів навчання, які використовуються у вивченні всіх дисциплін незалежно від їхньої специфіки.

В рамках виконання проєкту AFID пропонується використовувати такі методи, що апробовані практикою [16; 17; 18]:

1. Міні відео-лекції, в яких викладач надає студентам значну кількість інформації у послідовному викладі, підпорядкованому єдиній темі. Для інклюзивності подання лекційного матеріалу та втримання інтересу важливо пам'ятати про оптимальний темп лекції та емоційність викладу (як правило, короткі відео до 20 хв). Такі відео з якісним контентом добре працюють для забезпечення фізичної інклюзії, мовної, емоційно-психологічної, територіальної та часової.
2. Вправи (індивідуальні чи групові), що навчають “через дію”. Застосування вправ спрямоване на відпрацювання вмінь та навичок через багаторазове виконання навчальних дій. Надзвичайно важливим є при цьому контроль викладача.
3. Кейс-стаді (метод кейсів) як навчання через конкретні випадки (ситуації, історії), що пов'язані з реально існуючою проблемою. В кейсі проблема нерідко подається у неявному (схованому) вигляді, і вона не має однозначного вирішення, тому кожен студент може проявити свої аналітичні, пошукові, комунікативні здібності для обґрунтування відповіді. Метод кейсів добре працює для забезпечення економічної, емоційної, територіальної, гендерної та часової інклюзії, усуваючи фінансово-економічні, емоційні, територіальні, гендерні та часові труднощі в навчанні.
4. Кросворди й інтерактивні криптограми для знайомства з новою термінологією дисципліни. В якості творчого домашнього завдання можна

запропонувати студентам самостійно скласти криптограму за допомогою онлайн-інструментів. Такі завдання добре працюють для забезпечення фізичної інклюзії, гендерної, мовної, емоційної, територіальної та часової, усуваючи зорові, письмові, фізичні, гендерні, емоційні, територіальні та часові труднощі в навчанні студентів.

5. Метод “мозкового штурму”, в якому через навчальну дискусію студенти обмінюються поглядами з конкретної проблематики. Перевага методу — стимулювання пізнавального інтересу через наведення доказів, вміння чітко викладати думки, групову роботу в різних форматах. Такий метод добре працює для забезпечення емоційної, територіальної, гендерної та економічної інклюзії, усуваючи емоційні, територіальні, гендерні та фінансово-економічні труднощі в навчанні.

6. Робота з підручниками, статтями, коли в асинхронному режимі студент ознайомлюється з матеріалом, запропонованим викладачем, та надає відповіді на поставлені проблемні питання. Інклюзивність такого методу забезпечується як доступністю навчального матеріалу через Інтернет, так і викладенням власних міркувань в письмовій формі. Як варіант роботи з текстом є метод “мудрі сови”, коли студентам пропонується самостійно опрацювати зміст тексту лекції, а потім вони отримують он-лайн тест з конкретними запитаннями та завданнями. При використанні цього методу студенти з особливими освітніми потребами можуть працювати з планшетом, який дозволяє зробити роботу більш інтерактивною. Такий метод добре працює для забезпечення фізичної, мовної, емоційної, територіальної, часової, гендерної та економічної інклюзії, усуваючи фізичні, емоційні, мовні, економічні, територіальні, гендерні та часові труднощі в навчанні студентів.

7. Метод навчальної (ділової) гри, що ґрунтується на прихильності людей до різного роду ігор. Сутність ігрового методу — моделювання реальних ситуацій, в яких дії учасників імітують реальні дії. Такий метод добре підійде для забезпечення емоційної, гендерної та територіальної інклюзії, усуваючи емоційні, гендерні й територіальні труднощі в навчанні.

8. Наставництво (менторство) як інструмент забезпечення професійного розвитку здобувачів. Інститут менторства знайшов широке розповсюдження у закордонних університетах і має важливе значення для

інклюзії через стимулювання мотивації до навчання, взаємної підтримки, досягнення відповідних результатів студентами, спрямування їх в певних напрямках для досягнення мети, проведення тренінгів. Такий метод добре підійде для забезпечення економічної, гендерної та емоційної інклюзії, усуваючи економічні, емоційні та гендерні труднощі в навчанні студентів.

9. Метод “так-ні” для оцінки коректності певного висловлювання. Метою методу є долучення та включення до навчання усіх студентів, навіть самих пасивних. Імплементувати цей метод можна використовуючи, наприклад, програми Kahoot чи Mentimeter. Такий метод добре підійде для забезпечення фізичної, гендерної та емоційної інклюзії, усуваючи інтелектуальні, письмові, числові, фізичні, гендерні та емоційні труднощі в навчанні.

10. Кластери, порівняльні діаграми, пазли для пошуку ключових слів, знаходження спільних і відмінних рис тощо. При використанні цього методу корисною є інтерактивна платформа LearningApps. Такий метод добре підходить у забезпеченні фізичної, мовної, емоційної, територіальної, часової інклюзії, усуваючи фізичні, емоційні, мовні, територіальні та часові труднощі в навчанні студентів.

11. Інтерактивне заняття через тестування в режимі онлайн, роботу з електронними підручниками, навчальними програмами, навчальними сайтами. Таке заняття добре працює для забезпечення фізичної, емоційної, територіальної та часової інклюзії, усуваючи фізичні, емоційні, територіальні та часові труднощі в навчанні.

12. BarCamp (анти-конференція) — сутність методу полягає у залучення учасників освітнього процесу в організацію конференції і представлення власних ідей, презентацій, пропозицій з окресленої наперед проблематики. В асинхронному режимі це може відбуватися через запис такого BarCamp team-лідера, коли в колі студентів відбувається обмін думками на задану проблематику (райдшерінг), пошук найцікавіших ідей та їх обговорення з формулюванням висновків. Така анти-конференція можлива в колі мотивованих студентів та забезпечує фізичну, емоційну, економічну, територіальну, гендерну інклюзії, усуваючи фізичні, емоційні, фінансово-економічні, гендерні та територіальні труднощі в навчанні студентів.

13. Сторітелінг (розповідь історій) є “мистецтвом захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери студента. Навчальний матеріал, поданий у вигляді цікавої захоплюючої історії, сприяє розвитку особистісних якостей, демонструє унікальність уяви кожного студента, дозволяє проявити активність та творчість” [19; 20]. Такий метод добре підходить для забезпечення фізичної, емоційної, територіальної, економічної, гендерної та часової інклюзії, усуваючи фізичні, емоційні, територіальні, економічні, гендерні та часові труднощі в навчанні.

14. Метод гейміфікації, який сьогодні знайшов широке застосування на всіх рівнях освіти. Інструментами гейміфікації є Minecraft, Khan Academy, SoloLearn, Marriott тощо. При цьому можуть бути застосовані два типи гейміфікації: 1) гейміфікація в реальному середовищі із застосуванням різноманітних підходів (рольові ігри, мозковий штурм тощо); 2) гейміфікація у віртуальному середовищі із застосуванням різного роду оболонок, в які вбудовується освітній процес. Цей тип гейміфікації набуває широкого розповсюдження за рахунок створення різних ігор із заздалегідь визначеним сценарієм. В той же час, цікавим підходом до гейміфікації є вбудова підходів із реального середовища в середовище віртуальне та робота зі студентами не в межах чітко визначеного сценарію, а творчо. Такий метод добре працює для забезпечення емоційної, мовної, територіальної та часової інклюзії, усуваючи емоційні, мовні, територіальні та часові труднощі в навчанні.

Зважаючи на різні цільові групи інклюзії (табл. 4), варто врахувати, що для кожної з них доцільно не лише адаптувати оцінювання результатів навчання, але й обрати найбільш оптимальну їх кількість. Наприклад, для студентів з інтелектуальними труднощами в навчанні, слуховими чи зоровими вадами, студентів старшого віку варто проводити переважно попередній та поточний контроль в розрізі тем, в якому крок за кроком викладач визначатиме їх прогрес в опануванні курсу. Загальна оцінка за курс може бути отримана як результат середньозважених результатів в розрізі окремих тем чи як накопичувальна, залежно від використовуваної в курсі шкали оцінювання. Навряд чи доцільно для студентів з різним ступенем інвалідності, хворобами та емоційними розладами проводити

комплексний зріз знань чи екзаменувати їх по всіх питаннях курсу в кінці навчання, наражаючи їх на непотрібні стреси. Аналогічний контроль може бути застосований і до студентів, що проживають біля зони бойових дій, працюючих студентів або тих, що втратили рідних.

Приклад навчального курсу, який пропонується в рамках виконання проєкту AFID, і який зорієнтований на різні види інклюзії, наведений в табл. 5.

Таблиця 5

Інклюзивний курс “Теорія галузевих ринків”

Назва курсу:	ТЕОРІЯ ГАЛУЗЕВИХ РИНКІВ
Університет-провайдер:	ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Курс доступний з:	січня 2025 року
Зарахування на курс:	двічі на рік (січень, серпень)
Автори / розробники:	Анжеліка ГЕРАСИМЕНКО доктор економічних наук, професор
Обсяг курсу:	6 кредитів ЕКТС
Для кого рекомендовано курс:	для усіх, хто цікавиться природою та особливостями функціонування ринків і стратегіями конкурентної поведінки їх учасників
Пререквізита курсу:	знання економічної термінології, основних економічних законів
Опис:	Теорія галузевих ринків вивчає: • способи формування, межі, механізми та особливості функціонування галузевих ринків; • стратегії конкурентної поведінки фірм в умовах недосконалої конкуренції; • цілі, форми та наслідки втручання держави в діяльність ринків. Курс є основою для розробки маркетингових та управлінських стратегій окремих фірм і галузевої економічної політики держави; дає економічне обґрунтування правочинів суб'єктів ринку в координатах конкурентного права.
Результати навчання:	• здатність пояснювати економічні та соціальні процеси і явища на основі теоретичних моделей; • здатність аналізувати поведінку ринкових суб'єктів та визначати особливості функціонування ринків; • здатність обґрунтовувати економічні рішення на основі розуміння закономірностей економічних систем; • здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; • навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

Елементи інклюзії:	• Асинхронний формат (доступ до курсу 24/7) • Двомовний контент (українська та англійська мова) • Субтитри • Управління швидкістю відтворення відео • Придушення шуму • Простий дизайн • Висока контрастність • Екранна лупа, збільшення розміру шрифтів • Інтерактивні транскрипції • Відео з жестовою мовою • Вибір способу представлення виконаних завдань (текст, аудіо, відео)
Назва для дод. файлу	Силабус
Посилання на промо-відео курсу на youtube	

Висновки та рекомендації

Дистанційна освіта в сучасному цифровому світі стає незамінним атрибутом прогресу, зважаючи на неможливість в багатьох випадках забезпечити спілкування викладача і студента він-на-віч (брак персоналу, епідемії, війни, нестача коштів тощо). Онлайн сервіси сьогодні сприяють безперервному навчанню та участі усіх бажаючих в освітньому процесі, незважаючи на різні труднощі в навчанні та бар'єри. Різноманітні цифрові інструменти дозволяють навчатися цікаво, інклюзивно та зручно практично всім категоріям студентів.

Низький рівень освіти має найбільш негативний вплив на майбутнє молодого покоління, тому проєкт AFID і має на меті сприяти інклюзивній освіті, рівності, справедливості, недискримінації та просуванню громадянських цінностей; покращенню викладання та оцінювання; забезпеченню якості освіти, управління, цифрових та підприємницьких здібностей в студентів та викладачів різних університетів. Для досягнення цих цілей проєкт AFID забезпечить інклюзивне цифрове середовище, доступне для різних типів користувачів. Онлайн курси, які відповідають потребам інклюзивності, будуть доступні за гнучким графіком (асинхронний формат), будуть двомовними, субтитрованими, оснащеними засобами обміну миттєвими повідомленнями (якісний зворотній зв'язок), будуть наближеними до потреб студентів з особливими освітніми потребами, дозволятимуть користувачам обрати найбільш зручний для кожного спосіб та темп навчання. Пропонований комплект тренінгових

матеріалів дозволяє опанувати базові методики створення інклюзивних курсів для різних типів слухачів у режимі як синхронного, так і асинхронного навчання з акцентом на останній.

Література

1. Rüdolf A., Daniela L. Learning platforms in the context of the digitization of education: A strong methodological innovation. The experience of Latvia // Makers at school, educational robotics and innovative learning environments: Research and experiences from FabLearn Italy 2019. Springer, 2021. P. 213–221. DOI: 10.1007/978-3-030-77040-2_28
2. Daniela L. The concept of smart pedagogy for learning in the digital world. Epistemological approaches to digital learning in educational contexts // Epistemological Approaches to Digital Learning in Educational Contexts. Taylor & Francis, 2020. P. 1–16. DOI: 10.4324/9780429319501-1
3. Daniela L. Smart pedagogy as a driving wheel for technology-enhanced learning // Technology, Knowledge and Learning. 2021. Volume 26. P. 711–718. DOI: 10.1007/s10758-021-09536-z
4. Dluhopolskyi O., Zhukovska A. Inclusive development as an instrument to overcome economic inequality and discrimination // Economics. 2023. Volume 11, No 1. P. 11–27. DOI: 10.2478/eoik-2023-0016
5. Длугопольський О., Кладченко М. Комплект тренінгових матеріалів з впровадження інклюзивності в онлайн курси (проєкт AFID). 2024. 50 с. URL: <https://afid.knute.edu.ua/>
6. Дефектологічний словник: Навчальний посібник. Київ, 2011. 528 с.
7. United Nations Organisation for Education Science and Culture (UNESCO). Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All, 2005.
8. Інклюзивне навчання. URL: http://osvita-koz.at.ua/index/inkluzivne_navchannja/0-56
9. Соціальна інклюзія та інклюзивна освіта у вищій школі: Навчальний посібник / За ред. Флагерті М., Школяр М. Львів, 2022. 246 с.
10. Інклюзія в освіті. URL: http://podolivka.edu.kh.ua/korekcijna_osvita/inkluzivna_forma_navchannya
11. Артюхов А. Є., Волк Ю. Ю. (На)зустріч мотивації: від інфоциганства до менторства.
12. Артюхов А. Є., Волк Ю. Ю. Магічний кристал 651.

13. Артюхов А. Є., Волк Ю. Ю. Освітній крафтинг у віртуальному середовищі: кейс Minecraft.
14. Weber H., Elsner A., Wolf D., Roh M., Turner-Cmuchal M. Inclusive Digital Education. Odense, Denmark: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022. 163 p.
15. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навчально-методичний посібник / Під заг. ред. В.І. Шинкаренко. Київ, 2013. 96 с.
16. Artyukhov A., Volk I., Dluhopolskyi O., Mieszajkina E., Myśliwiecka A. Immersive University Model: A Tool to Increase Higher Education Competitiveness // Sustainability. 2023. Volume 15. DOI: 10.3390/su15107771
17. Artyukhov A., Volk I., Surowiec A., Skrzypek-Ahmed S., Blumska-Danko K., Dluhopolskyi O., Shablysty V. Quality of Education and Science in the Context of Sustainable Development Goals — From Millennium Goals to Agenda 2030: Factors of Innovation Activity and Socio-Economic Impact // Sustainability. 2022. Volume 14. DOI: 10.3390/su141811468
18. Гнатюк І. Методи інклюзивного навчання // Конференція “психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти”. 2018, 27 лист. URL: <https://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post94.html>
19. Сторітеллінг як метод навчання // КМДШ. URL: <https://www.creativeschool.com.ua/blog/storitelling-yak-metod-navchannya>
20. Сторітелінг: правила, техніки, корисні матеріали та поради. // Освітній хаб міста Києва. URL: <https://eduhub.in.ua/news/storiteling-pravila-tehniki-korisni-materiali-ta-poradi>